

ЛЕБЕДЄВА Юлія,

викладач кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

«HATE SPEECH» В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Невід’ємною частиною глобалізаційних процесів є суперечливі реалії між перевагами Інтернету, зокрема безпрецедентною платформою, яку він надає для свободи вираження поглядів, та його небезпекою - можливістю поширення ворожих висловлювань та висловлювань, що спонукають до насильства. Так, термін “мова ненависті”, “hate speech” або “мова ворожнечі” загальновизнаного визначення не має, і це явище рідко визначається в правових документах державами або міжнародними установами. Держави та установи по всьому світу приймають різні концептуалізації мови ворожнечі та свободи слова.

Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи по питанню “розпалювання ненависті” N R (97) 20, що не має загальнообов’язкового характеру, стверджує, що “мова ворожнечі” є виразом, який поширює, розпалює, пропагує або виправдовує расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм або інші форми ненависті, засновані на нетерпимості, включаючи нетерпиме вираження агресивним націоналізмом та етноцентризмом, дискримінацію та ворожість щодо меншин, мігрантів та людей з іммігрантським походженням [1].

Важливо, що дане визначення охоплює «всі форми самовираження», тоді як мова ворожнечі, виходячи з семантики поняття, повинна охоплювати лише вербальну форму. Крім того, Рекомендація відверто ігнорує мову ворожнечі, яка прямо не пов’язана з расовими чи релігійними групами. Таким чином, гомофобна та трансфобна мова залишається поза спектром.

Комісія Ради Європи з боротьби з расизмом прийняла Рекомендацію від 05.12.2015 № 15 щодо спільної політики боротьби з мовою ненависті, в якій визначення мови ворожнечі було розширено. Так, воно охоплює одну чи декілька форм вираження поглядів – тобто пропагування, стимулювання або підбурювання до дифамації, нетерпимості або образ окремої особи або групи людей, так само як будь-яке приниження, знуцання, формування негативних стереотипів, цькування або погрожування такій особі або групі осіб, а також будь-яке виправдання будь-якої з цих форм вираження поглядів, – які базуються на певній ознаці або статусі, перелік яких не є вичерпним, у тому числі, таких як раса, колір шкіри, мова, релігія або вірування, національність, національна або етнічна ідентичність, так само як походження, вік,

інвалідність, стать, гендерна ідентичність або сексуальна орієнтація [2].

Свобода вираження поглядів є однією з найважливіших основ демократичного суспільства, однією з основних умов його прогресу та розвитку кожної людини. Відповідно до пункту 2 статті 10 Європейської конвенції з прав людини, дане положення застосовується не лише до «інформації» чи «ідей», які сприймаються або вважаються необразливими чи такими, що викликають байдужість, але також і до тих, які ображають, шокують чи турбують державу або населення. Це означає, серед іншого, що кожна «формальність», «умова», «обмеження» чи «покарання», накладені в цій сфері, повинні бути пропорційними переслідуваній законом меті» [3].

Важливо, що інтернет-портали новин, які для комерційних та професійних цілей надають платформу для коментарів, створених користувачами, беруть на себе «обов'язки та відповідальність», пов'язані зі свободою вираження поглядів відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції, коли користувачі поширюють ворожі висловлювання або коментарі що є прямим підбурюванням до насильства.

Так, першою справою, в якій Суд розглядав скаргу про відповідальність за коментарі користувачів на порталі новин в Інтернеті є “Delfi AS v. Estonia”, 16 червня 2015 року. Компанія-заявник, яка керує порталом засобу масової інформації на комерційній основі, скаржилася, що національні суди притягнули її до відповідальності за образливі коментарі, опубліковані її читачами під однією зі статей в Інтернеті про поромну компанію.

Страсбурзький суд постановив, відсутність порушення статті 10 (свобода вираження поглядів) Конвенції. Утім, Судом відзначено суперечливі реалії між перевагами Інтернету, та його небезпекою - можливістю поширення ворожих висловлювань та висловлювань, що спонукають до насильства, швидко поширюються, а іноді й залишаються незмінними. Суд також зауважив, що незаконний характер коментарів ґрунтується на тому, що більшість з них, були рівнозначні розпалюванню ненависті або підбурюванню до насильства по відношенню до власника компанії.

Так, держави накладають відповідальність на інтернет-портали новин, не порушуючи статті 10 Конвенції, якщо вони не вживають заходів для негайного видалення явно незаконних коментарів, навіть без повідомлення постраждалої особи або третіх сторін. Суд, ґрунтуючись на конкретній оцінці цих аспектів і беручи до уваги характер аналізованих коментарів, той факт, що вони були розміщені у відповідь на статтю, опубліковану компанією-заявником на її професійно керованому порталі новин, запущеному на комерційній основі, недостатність заходів, прийнятих компанією-заявником для негайного видалення після публікації коментарів, що складають невідомі висловлювання та висловлювання, що розпалюють насильство, та забезпечення реалістичної перспективи притягнення до

відповідальності авторів таких коментарів, а також помірне покарання (320 євро), накладене на компанію, визнання естонськими судами відповідальності компанії-заявника було виправданим та пропорційним обмеженням свободи вираження поглядів на порталі [4].

У справі “Rolf Anders Daniel PINL against Sweden” від 7 лютого 2017 року заявник скаржився на наклепницький коментар в Інтернеті, який був анонімно опублікований у блозі. Він подав цивільний позов проти неприбуткової асоціації, яка вела блог, стверджуючи, що остання повинна нести відповідальність за коментар третьої сторони. Позов було відхилено шведськими судами та канцлером юстиції. Заявник скаржився на те, що органи влади не захистили його репутацію та порушили його право на повагу до його приватного життя.

Суд визнав заяву неприйнятною як явно необґрунтовану. Він, зокрема, зазначив, що в таких випадках необхідно знайти баланс між правом особи на повагу до її приватного життя та правом на свободу вираження поглядів, яким користується особа чи група, які керують інтернет-порталом. У світлі обставин цієї справи Суд встановив, що національні органи влади дотрималися справедливого балансу, відмовившись притягнути асоціацію до відповідальності за анонімний коментар. Зокрема, це сталося тому, що: хоча коментар був образливим, він не був виразом ворожнечі чи підбурюванням до насильства; він був розміщений у невеликому блозі, який веде неприбуткова асоціація; його було знято наступного дня після того, як заявник подав скаргу.

Справа “Smajić v. Bosnia and Herzegovina” від 18 січня 2018 року стосувалася засудження заявника за розпалювання національної, расової та релігійної ворожнечі, розбрату чи нетерпимості після низки дописів на інтернет-форумі з описом військових дій проти сербських сіл в разі нової війни. Заявник, зокрема, стверджував, що його засудили за те, що він висловив свою думку з питань, що становлять суспільний інтерес.

Суд визнав скаргу заявника за статтею 10 (свобода вираження поглядів) Конвенції неприйнятною як явно необґрунтовану. Він, зокрема, встановив, що національні суди уважно розглянули справу заявника, надавши достатні підстави для його засудження, оскільки він використав вкрай образливі вислови щодо сербів, таким чином торкнувшись питання етнічних відносин у постконфліктному боснійському суспільстві. Крім того, покарання, накладені на нього (вилучений комп'ютер і ноутбук) не були надмірними. Таким чином, втручання у право заявника на свободу вираження поглядів, яке було передбачене законом і переслідувало законну мету захисту репутації та прав інших осіб, не виявило жодних ознак порушення статті 10 Конвенції.

Справа Нікс проти Німеччини 13 березня 2018 р. стосувалася засудження заявника за розміщення в блозі зображення нацистського лідера та свастики. Заявник стверджував, що національні суди не врахували того,

що його пост у блозі мав на меті протест проти дискримінації шкіл та бюро зайнятості щодо дітей з іммігрантським походженням.

Страсбурзький суд визнав заяву неприйнятною як явно необгрунтовану. При цьому, визнаючи, що заявник не мав на меті поширення тоталітарної пропаганди, підбурювання до насильства чи ворожнечі, і міг подумати, що він вносить свій внесок у дебати, що становлять суспільний інтерес.

У справі заявника Суд не побачив підстав відступати від оцінки національних судів про те, що заявник чітко та очевидно не відкидав нацистську ідеологію у своєму блозі. Таким чином, Суд дійшов висновку, що національні органи влади надали відповідні та достатні підстави для втручання у право заявника на свободу вираження поглядів і не вийшли за межі розсуду у справі.

Таким чином, концепт "мова ворожнечі" дозволяє провести роздільну межу між тими висловлюваннями в мережі Інтернет, які виключені з дії ст. 10 Конвенції і не захищаються правом на свободу самовираження, і тими, що не містять мови ворожнечі і, отже, допустимі у демократичному суспільстві. Разом з тим дана риса досить умовна, оскільки ЄСПЛ надає перевагу аналізу кожної справи, яка перебуває в його юрисдикції. Важливо, що такий підхід дозволяє Суду не обмежувати себе дефініціями, зокрема при розгляді справ, які стосуються "hate speech" в мережі Інтернет.

Список використаних джерел:

1. Рекомендація N R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасницям з питань "розпалювання ненависті". Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_093#Text.
2. ECRI General Policy Recommendation N°15. European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). URL: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.15>.
3. Handyside v. United Kingdom - Global Freedom of Expression. Global Freedom of Expression. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/handyside-v-uk/>.
4. Delfi AS v. Estonia, Grand Chamber judgment of European Court of Human Rights of 16.06.2015 in no. 64569/09. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Press_Q_A_Delfi_AS_ENG.pdf.
5. Rolf Anders Daniel PIHL against Sweden of European Court of Human Rights of 07.02.2017 in no. 74742/14. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B"itemid":\["001-172145"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B).
6. Smajić v. Bosnia and Herzegovina - Global Freedom of Expression. Global Freedom of Expression. URL: <http://surl.li/asasy>.
7. European Court of Human Rights upholds German anti-Nazi propaganda law. Human Rights Law Centre. Human Rights Law Centre. URL: <https://www.hrlc.org.au/human-rights-case-summaries/2018/7/26/european-court-of-human-rights-upholds-german-anti-nazi-propaganda-law>.